UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

# Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä

**Leskelä, Leealaura; Uotila, Eliisa Helinä**

**Hirvonen, Maija; Kinnunen, Tuija**

**2020-11-13**

http://hdl.handle.net/10138/327549

Leskelä, L & Uotila, E H 2020, Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä. julkaisussa M Hirvonen & T Kinnunen (toim), Saavutettava viestintä : Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 227–248.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

# 13

## SELKOKIELI SAAVUTETTAVAN VIESTINNÄN VÄLINEENÄ

*Leealaura Leskelä & Eliisa Uotila*

Selkokieli määritellään Suomessa kielimuodoksi, jossa sisältöä, sanastoa ja kielen rakenteita on muokattu yleiskieltä yksinkertaisemmaksi ja joka on suunnattu ihmisille, joilla on kielellisiä vaikeuksia. Kielelliset vaikeudet voivat olla synnynnäisiä neurobiologisia kielen käsittelyn vaikeuksia tai elämän aikana vamman tai sairauden myötä syntyneitä ongelmia. Ne voivat myös johtua siitä, että henkilö käyttää itselleen vierasta kieltä.[1] Selkokieli on luonteeltaan yleiskielestä supistettu kielimuoto, joka on syntynyt tietoisen kehittämistyön kautta. Sitä voidaan pitää apukielenä, joka mahdollistaa kommunikoinnin henkilöille, joiden kielelliset tai kognitiiviset taidot[2] eivät riitä yleiskielen käyttöön. Saavutettavuuden kentässä selkokieli nähdään yleensä osana kognitiivista saavutettavuutta.

Selkokielen teoriaa on Suomessa kehitetty noin 30 vuotta.[3] Suomessa kuten muissakin Pohjoismaissa selkokieltä on kehitetty sitä tarvitsevien ihmisten näkökulmasta ja erilaisia käyttötarkoituksia painottaen. Selkokielen perusta on muotoutunut tässä käytännön työssä vuosikymmenten aikana, ja vasta 2000-luvulla selkokielen teoria on alkanut saada vankempaa lingvististä tukea tutkimuksesta.[4] Selkokieltä ja selkokielellä tuotettuja materiaaleja on myös vuosikymmenten kuluessa usein arvosteltu. Kritiikin kohteena on ollut muun muassa

kielen liiallinen yksinkertaistaminen, toisaalta taas liian vaikea ja kompleksinen kieli. Selkokielen soveltuvuus kaikille kohderyhmille on ajoittain asetettu kyseenalaiseksi, tai selkokielen on pelätty vähentävän kohderyhmien lukuintoa. Varsinkin selkokielen kehittämisen alkuvuosikymmeninä selkokielen olemassaolon oikeutus ja tarve sekä sen mahdollinen stigmatisoivuus nousivat kritiikissä esille. Selkokielen kehittämisen näkökulmasta siihen kohdistettu kritiikki on ollut tärkeää ja auttanut kehittämään kielimuotoa sekä teoreettisesti että käytännöllisesti.[5]

Selkokieli rinnastetaan toisinaan todellisiin kieliin, kuten viittomakieleen. Toisinaan sille halutaan laatia myös jonkinlainen oma kielioppinsa tai standardinsa; esimerkiksi Saksassa selkokieltä pyritään vahvasti standardoimaan.[6] Tähän verrattuna Suomen selkokielen kriteeristö on ollut melko lavea, ja siinä on painotettu enemmän tekstikokonaisuuden selkeyttä kuin yksittäisiä kielenpiirteitä. Lisääntynyt kiinnostus selkokieltä kohtaan sekä selkokielisten aineistojen kasvava tarve suuntaa kuitenkin myös Suomessa selkokieltä kohti tarkempaa kielellistä normittamista.

Selkokielelle mukauttaminen vaikuttaa usein tekstin kokonaisrakenteeseen, esimerkiksi tiedon määrään ja asioiden esittämisjärjestykseen. Selkomuokkaamista tapahtuu myös virketasolla, mitä seuraava esimerkki havainnollistaa:

> **Yleiskieli**: Suomalaisten vaaleissa valitsema eduskunta on toimintavahvuudessaan ensi kuussa.
> **Selkokieli**: Suomalaiset valitsivat vaaleissa uudet kansanedustajat eduskuntaan. Eduskunta aloittaa työt ensi kuussa.

Yleiskielisestä virkkeestä on selkoversioon muokattu kaksi virkettä. Ensimmäinen ilmaisee prosessin (kansanedustajien valinnan) ja jälkimmäinen kertoo yleiskielisen virkkeen

varsinaisen asian eli työskentelyn aloittamisen ajankohdan. Rakenteen yksinkertaistamisen lisäksi sanasto on luonteeltaan konkreettisempaa (eduskunta > kansanedustajat, toimintavahvuudessaan > aloittaa työt).

Tässä luvussa luomme katsauksen selkokieleen yhtenä saavutettavan viestinnän muotona. Esimerkein havainnollistamme konkreettisia keinoja, joilla selkokielisessä tekstissä on pyritty lisäämään ymmärrettävyyttä ja luettavuutta. Lisäksi tuomme esiin ajankohtaista keskustelua selkokielen asemasta Suomessa sekä sen kytköksiä yhteiskunnalliseen keskusteluun saavutettavuudesta.

## SELKOKIELEN KOHDERYHMÄT JA TARVE SUOMESSA

Selkokieltä tarvitsevat ihmiset jaetaan Suomessa kolmeen ryhmään kielellisten vaikeuksien taustalla olevien syiden mukaan.[7] Selkokieltä voivat tarvita ihmiset,

- joiden kielivaikeudet johtuvat synnynnäisistä ja melko pysyvistä poikkeamista aivojen kielenkäsittelyn neurobiologisissa järjestelmissä (esimerkiksi kehitysvammaiset, autismin kirjon henkilöt tai henkilöt, joilla on kehityksellinen kielihäiriö, laaja-alaisia oppimisvaikeuksia tai lukivaikeuksia),
- jotka ovat sairauden tai vamman vuoksi menettäneet elinaikanaan aiempia kielellisiä taitojaan (esimerkiksi muistisairaat tai afaattiset henkilöt) tai
- joiden kielitaidon puute on (mahdollisesti) väliaikaista ja joilla on käytössään jokin muu toimiva kommunikointikeino (esimerkiksi suomen kieltä opiskelevat maahanmuuttajat, viittomakieliset henkilöt tai vähemmistökielten puhujat).

Vaikka ryhmät ovat erilaisia, selkokielen tarvitsijoita yhdistää kielellisen syrjäytymisen vaara. Heidän kielitaitonsa puutteet

vaikeuttavat arjen tilanteista, opinnoista ja työelämästä selviytymistä sekä yhteiskunnan toimintaan osallistumista. Ryhmien sisällä on kuitenkin runsaasti vaihtelua selkokielen tarpeen mukaan, ja selkokieltä tarvitseva voi myös kuulua samanaikaisesti useampaan ryhmään, kuten ikääntynyt maahanmuuttaja tai kehitysvammainen kielenoppija. Edellä mainittujen ryhmien lisäksi on henkilöitä, jotka ajoittain tai tietyissä tilanteissa voivat hyötyä selkokielestä. Tällaisia ovat esimerkiksi mielenterveys- ja päihdekuntoutujat, lukemaan tottumattomat henkilöt sekä ihmiset, jotka toipuvat traumaattisista kokemuksista. Selkokeskuksen arvion mukaan selkokieltä tarvitsee Suomessa 650 000–750 000 ihmistä eli noin 11–14 prosenttia väestöstä.[8] Selkokieltä tarvitsevien määrä on kasvanut viime vuosina: Ikääntyviä suomalaisia on yhä enemmän, mikä lisää muistisairauksia ja afasiaa sairastavien määrää Suomessa. Lisäksi maahanmuutto on lisääntynyt viime vuosina ratkaisevasti, joten yhä useampi henkilö käyttää suomea toisena kielenään.

Selkoaineistoja on Suomessa julkaistu 1980-luvulta lähtien. Tällä hetkellä selkokielellä julkaistaan monenlaista informaatiota sekä verkossa että painettuina esitteinä, mediatekstejä kuten selkokielisiä uutisia sekä kauno- ja tietokirjallisuutta. Selkokielen kehittämisestä ja yhteistyöstä eri toimijoiden kanssa on pitkään vastannut Selkokeskus, joka toimii osana Kehitysvammaliittoa. Selkoruotsiksi (*lättläst*) materiaaleja tuottaa Suomessa LL-Center, joka toimii osana ruotsinkielistä kehitysvammajärjestöä FDUV:ta. Osa materiaaleista on käännöksiä selkosuomesta, osa taas suoraan selkoruotsiksi tuotettuja. Suomessa selkotoiminta on järjestölähtöistä toisin kuin Ruotsissa, jossa selkokieli on osa valtion saavutettavuusviranomaisen toimintaa. Järjestölähtöisyyden myönteisiä puolia ovat käytännöllisyys ja kiinteät suhteet kohderyhmiin, mutta samalla sitä on leimannut myös viranomaisauktoriteetin ja tutkimuksen puute. Tutkimusta selkokielestä on sekä Suomessa että muualla Euroopassa melko vähän, mutta se on viriämässä. Vuodesta

2018 lähtien Helsingin yliopistossa on toiminut selkokielen tutkijoiden yhteinen Klaara-verkosto, jonka tavoitteena on vahvistaa ja lisätä selkokielen tutkimusta sekä tehdä kansainvälistä yhteistyötä muiden alan tutkijoiden kanssa.

Suomessa on kansainvälisesti ainutlaatuinen selkotunnusjärjestelmä, jolla valvotaan selkokielisten materiaalien laatua. Tunnuksella voidaan erottaa selkokielen kriteerit täyttävät julkaisut yleiskielisistä julkaisuista. Sanaa *selkokieli* käytetään nimittäin suomen kielessä myös merkityksessä *selkeä yleiskieli*, mikä aiheuttaa toisinaan väärinymmärryksiä. Selkokeskus myöntää tunnuksen painotuotteille,[9] verkkosivuille[10] ja videomateriaaleille. Tunnusta varten tarkistetaan aineiston kieli sekä tekstiympäristö kuten taitto, kuvakerronta tai verkkosivun rakenne. Jotta julkaisu täyttää selkokielen kriteerit, sen on kokonaisuudessaan oltava lukijalleen saavutettava.[11]

Selkokieltä on kehitetty ennen kaikkea kirjoitetun kielen yksinkertaistamiseksi, mutta ohjeistusta voidaan osin hyödyntää myös puheessa ja vuorovaikutustilanteissa. Puhetilanteissa on niille ominaisia erityispiirteitä, esimerkiksi selkeä äänenkäyttö sekä turvallisen keskusteluilmapiirin luominen, jotka tulee ottaa huomioon. Selkokielen puhumiseen on kehitetty omia ohjeistuksia.[12]

## SELKOKIELI OSANA SAAVUTETTAVUUTTA

Kognitiivinen saavutettavuus tarkoittaa tietoon ja ymmärtämisen mahdollisuuksiin liittyvää saavutettavuutta. Yleensä tätä käsitettä käytetään verkon saavutettavuuden yhteydessä, vaikka luonnollisesti kaikkien palveluiden, ohjelmien, laitteiden, aineistojen ja niihin liittyvien tekstien, paikkojen, tilojen ja tilaisuuksien – koko yhteiskunnan – tulisi olla myös kognitiivisesti kaikkien kansalaisten saavutettavissa. Verkkoympäristöissä kognitiivinen saavutettavuus usein rinnastetaan tekniseen saavutettavuuteen, jolla taas viitataan niihin teknisiin ratkaisuihin,

joilla verkkoympäristöä voidaan muokata käytettävämmäksi esimerkiksi näkö- tai kuulovammaisille henkilöille.[13]

Selkokieli voidaan nähdä osana kognitiivista saavutettavuutta. Se on apukeino, jolla tiedollisia sisältöjä voidaan julkaisukanavasta riippumatta muokata helposti ymmärrettävään ja omaksuttavaan muotoon. Selkokieliset sisällöt tekevät tiedon omaksumisen verkon tai muiden kanavien kautta mahdolliseksi monille ihmisryhmille, jotka muuten ovat vaarassa jäädä tätä tietoa vaille. Kognitiivisesti saavutettavat palvelut lisäävät erityisryhmien mahdollisuuksia itsenäiseen elämään, asumiseen, opiskeluun, työtekoon sekä omien asioiden hoitamiseen. Selkokielisten palveluiden lisääminen ja kognitiivisen saavutettavuuden huomioon ottaminen ovat yksinkertainen ja verrattain halpa tapa toteuttaa näitä tavoitteita.[14]

Selkokieli saattaa kuitenkin jäädä yleisessä saavutettavuuden edistämisessä vähälle huomiolle.[15] Esimerkiksi verkkosivujen saavutettavuuskriteerien *sisällöllisen ymmärrettävyyden* tulkitaan tarkoittavan ennen kaikkea hyvää yleiskieltä,[16] jonka erottamista selkokielestä saatetaan pitää vaikeana. Ylipäätään kognitiivisen saavutettavuuden tarvetta on epäilty esimerkiksi siksi, että sitä tarvitsevien ihmisten oletetaan saavan kielellistä tukea läheisiltään ja omaisiltaan. Lähipiirin ihmisten toivotaan toimivan jonkinlaisina ilmaisina tulkkeina henkilön ja yhteiskunnan välillä.

Toisinaan selkokieltä on moitittu epämääräisyydestä ja tulkinnanvaraisuudesta, eikä sen lisäämistä saavutettavuusvaatimuksiin ole siksi pidetty mahdollisena. Selkokieli ei kuitenkaan ole sen epämääräisempi kuin muutkaan suomen kielen muodot. Sille on laadittu Suomessa kriteerit, joiden avulla sen erottaminen yleiskielestä on mahdollista.[17] Hyvä yleiskieli ei riitä takaamaan selkokieltä tarvitsevien ihmisten kielellisiä oikeuksia, sillä se on heille liian vaikeaa. Omaisten ja läheisten tehtäväksi kielellistä mukauttamista ei voi jättää, sillä selkokielen mukauttaminen vaatii ammattimaista osaamista.

Verkkosivujen tapauksessa tekninen saavutettavuus näyttää edistyvän nopeammin kuin kognitiivinen saavutettavuus. Tekninen saavutettavuus tai sen puute on helpompi todentaa kuin kognitiivinen saavutettavuus. Yleensä siihen riittää mekaaninen konetarkastus, joka antaa yksiselitteiseltä vaikuttavan tuloksen. Konetarkastukseen ei kuitenkaan voi täysin luottaa, sillä se pystyy havaitsemaan voin osan verkkopalvelun saavutettavuuden ja käytettävyyden ongelmista. Kognitiivisen saavutettavuuden arvioimiseen tarvitaan toistaiseksi ihminen ja usein myös koekäyttäjiä, jotka sitä arvioivat. Se maksaa enemmän ja voi vaikuttaa kaikessa inhimillisyydessään epäluotettavalta. Erityisen epäluotettavalta voi vaikuttaa kielen vaikeustason arviointi, sillä yleiset luettavuuskaavat[18] eivät toistaiseksi pysty sanomaan mitään esimerkiksi tekstin semantiikasta tai kokonaisrakenteesta.[19]

Julkisten digitaalisten palveluiden saavutettavuutta pyritään parantamaan Euroopan unionin direktiivillä, jonka määräykset on Suomessa sisällytetty vuonna 2019 voimaan astuneeseen lakiin julkisten palveluiden tarjoamisesta.[20] Direktiivissä sisältöjen ymmärrettävyys kyllä mainitaan yhtenä neljästä saavutettavuuden ydinalueesta, mutta sen määrittely on erityisesti kielen osalta hutera eikä siinä mainita selkokieltä. Siksi selkokieli ei ole mukana myöskään kotimaisen saavutettavuuslainsäädännön lakipykälissä. Sen sijaan lain perusteluosiossa on mainittu, että verkkopalvelussa tulisi käyttää selkokieltä tarvittaessa. Uuden lainsäädännön vaikutuksia selkokielen käyttöön Suomessa ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa voi arvioida.

## SELKOKIELEN PERIAATTEET

Selkokieltä on kehitetty Suomessa jo vuosikymmenten ajan, mutta tutkimusta siitä on vähän. Suomessa selkokieli on ollut vain kahden väitöstutkimuksen aiheena: toisessa tutkittiin selkokielen toimivuutta kehitysvammaisilla lukijoilla

erityispedagogiikan näkökulmasta,[21] toisessa taas vertailtiin lingvistisesti STT:n yleiskielisiä ja Selkosanomien selkokielisiä uutisia.[22] Myös kansainvälisesti selkokieltä (engl. *easy-to-read* tai *easy language*) on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi selkeää yleiskieltä (engl. *plain languag*e). Kiinnostus selkokieltä ja sen tutkimusta kohtaan näyttää kuitenkin virinneen viime vuosina. Esimerkiksi Saksaan Hildesheimin yliopiston käännöstieteiden laitokselle on perustettu selkokielen tutkimuskeskus, joka on jo julkaissut useita selkokielen teoriakirjoja (muun muassa arvostetussa Duden-sarjassa). Myös Helsingin yliopiston Klaara-verkoston perustaminen on osoitus uudesta mielenkiinnosta selkokieltä kohtaan.

Suomen selkokielen kriteerejä kuvaa yleisesti väljyys ja käytännöllisyys. Selkokielen periaatteissa vältetään liian ehdottomia sääntöjä, kuten ”älä koskaan käytä synonyymeja”. Liian tarkat kriteerit voivat muodostua ongelmaksi julkaisuja kehitettäessä, sillä esimerkiksi selkokielistä kaunokirjallisuutta voi olla vaikea tuottaa samalla kriteeristöllä kuin viranomaisten selkolomakkeita.[23] Väljiä periaatteita puoltaa myös tavoite välttää leimaavuutta: jos kaikki selkoaineistot tuotetaan samoilla joustamattomilla säännöillä, tekstilajierot hämärtyvät ja kaikki selkotekstit alkavat muistuttaa toisiaan.

Selkokieltä tarvitsevat ihmiset ovat moninainen joukko, jolle eri asiat kielessä tuottavat vaikeuksia. Kehitysvammainen henkilö saattaa hyötyä selkotekstistä, jota on muokattu sisällöllisesti helpommaksi, kun taas suomen kielen oppija kaipaa usein erityisesti kielen pintatason yksinkertaistamista. Siksi selkotekstin suunnitteluun ja arviointiin on hyvä ottaa mukaan kohderyhmiä. Tavoitteena on teksti, joka palvelee kaikkia ryhmiä paremmin kuin yleiskielinen teksti mutta ottaa erityisesti huomioon pääkohderyhmän tarpeet ja lukemisen ongelmat.

Selkokirjoitusohjeet jaetaan Suomessa periaatteisiin, jotka koskevat tekstiä kokonaisuutena, siinä käytettyä sanastoa sekä

kielen rakenteita. Selkoteksti voi olla joko suoraan selkokielelle kirjoitettu teksti tai mukautus yleiskielisestä lähtötekstistä.

Kun tarkastellaan **tekstiä kokonaisuutena**, tärkeintä on hahmottaa lukija: mikä on hänelle sopiva näkökulma sisällön käsittelemiseen ja mitkä sisällöt ovat hänelle olennaisimmat. Selkokirjoittajan on karsittava lähtötekstiä mutta myös lisättävä siihen selittäviä osia. Tekstin jäsentämisessä huomiota on kiinnitettävä myös johdonmukaiseen esittämisjärjestykseen, tekstin informaatiorakenteeseen ja hahmotettavuuteen. Selkoversio on tekstilajin, esimerkiksi uutisen tai romaanin, alalaji.[24] Selkokielelle mukauttamista voidaan pitää tekstin uuskontekstointina[25] ja selkoviestintää rekisterinä,[26] jossa tuotetaan eri tekstilajeihin uusia versioita. Myös käännöstieteissä on nähty pitkään tekstilajiajattelu olennaisena osana käännöstyötä ja työkaluna kääntämiseen.[27] Toisinaan selkokielistäminen vaatii tekstilajin muuttamista toiseksi, esimerkiksi tiedotteesta esitteeksi. Silloin voidaan kuitenkin myös ajatella, että yleiskielinen teksti on lähde uudelle selkotekstille.

Kun mukautetaan **sanastoa**, muutoksia tehdään sekä sananvalinnassa että lausekontekstissa. Lähtötekstin sanaston yksinkertaistaminen ja konkretisointi on ensisijainen tavoite, mutta aina se ei ole mahdollista, jos tietyt sanat ovat tekstin aiheen ja käsittelytavan vuoksi olennaisia. Silloin selkokirjoittajan on selitettävä ne. Kirjoittajan on myös kiinnitettävä huomiota vaikeita sanoja ympäröivään lause- ja tekstikontekstiin ja käytettävä siinä mahdollisimman yleistä eli frekventtiä sanastoa, jolloin lukija selviää helpommin yksittäisestä vaikeasta sanasta. Frekventin sanaston tunnistaminen selvästi harvinaisemmasta sanastosta on osin intuitiivista, esimerkiksi sana *heikko* on helppo tunnistaa yleisemmäksi kuin *heiveröinen*. Sen sijaan pienempien frekvenssierojen erottaminen on hankalampaa (*halki – poikki*). Yleisyys ei myöskään ole aina sama asia kuin helppo, mikä näkyy esimerkiksi nopeasti kieliyhteisössä leviävistä muotisanoista (*loppuviimeksi, tahtotila, ihku*) tai lyhenteistä

(*kiky*, *sote*), jotka voivat tuottaa selkokieltä tarvitsevalle lukijalle ymmärrysvaikeuksia.

Saksassa[28] selkokielen helppoa sanastoa määritellään muun muassa seuraavasti: Helpot sanat kuuluvat kielen ydinsanastoon, esiintyvät sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä, ovat merkitykseltään mahdollisimman yksiselitteisiä ja sävyltään neutraaleja. Ne myös opitaan varhaisessa kielenoppimisen vaiheessa ja menetetään myöhäisessä vaiheessa kielen menettämisen prosessia, esimerkiksi muistisairauksissa. Kaikkein helpointa sanastoa voidaan lähestyä myös esimerkiksi alkusanateorian kautta,[29] jossa kielen ydinsanaston muodostaa noin 65 alkusanaa, joilla muut sanat voidaan selittää. Suomen kielessä huomio kiinnittyy myös taivutus- ja johtomuotoihin, joista osa on yleisempiä, osa harvinaisempia. Lisäksi taivutuspääte voi muuttaa sananvartaloa, mikä heikentää sanan perusmuodon tunnistamista.[30]

**Kielen rakenteita** selkokielelle mukautettaessa on varmistettava, että käytetyt rakenteet ovat helppoja, yleisiä ja läpinäkyviä. Muutoksia on tehtävä yleiskielen rakenteisiin sekä sana- että lausetasolla. Esimerkiksi lauseenvastikkeet on korvattava sivulauseilla, nominien taivutuksessa on pyrittävä käyttämään yleisimpiä sijamuotoja ja verbien modusten ja tempusten valinnassa on vältettävä vaikeita ja harvinaisia muotoja, kuten potentiaalia, konditionaalia ja pluskvamperfektiä.[31]

Selkokielinen teksti pyrkii vähentämään työmuistiin kohdistuvaa kuormitusta lukemisen aikana, koska osalla selkokielen kohderyhmistä on erityisiä muistiin liittyviä vaikeuksia. Työmuistin ongelmat[32] vaikuttavat lukemiseen esimerkiksi vaikeuttamalla pitkien sanojen tai lausekerakenteiden käsittelyä ja ymmärtämistä. Selkokieli on yksi tehokkaimmista apuvälineistä, joilla voidaan helpottaa työmuistin toimintaa lukemisessa. Tekstien merkitysrakenteiden selkeys ja loogisuus sekä lyhyet rakenteet vähentävät uuden tiedon kuormittavuutta ja näin helpottavat sen nivoutumista vanhaan tietoon.[33]

Kielen ja sisällön ymmärrettävyyden lisäksi **tekstin visuaaliset ominaisuudet** vaikuttavat suoraan tekstin havaittavuuteen, mikä on lukemisen perusedellytys.[34] Tekstin visuaalisilla ominaisuuksilla on usein yhteys myös lukijan motivaatioon tarttua tekstiin ja sitoutua lukutilanteeseen. Selkokielen ohjeistuksen visuaalisuuden periaatteet koskevat esimerkiksi palstan leveyttä, rivin pituutta (alle 60 merkkiä), rivivälien ja marginaalien kokoa, kirjasintyyppiä sekä lukemista tukevaa otsikkohierarkiaa ja värielementtien käyttöä.[35] Lisäksi myös selkomateriaalien kuvitukseen on annettu ohjeita.[36]

## SELKOKIELEN OHJEISTUKSET JA MITTARI

Selkokielen kehittämistyössä päähuomio on ollut erilaisten ohjeistusten laatimisessa. Ensimmäiset, 1980-luvulla laaditut kirjoitusohjeet pohjautuivat osin viestinnän professori Osmo A. Wiion teorioihin mekaanisesti laskettavissa olevista kielen ymmärrettävyyttä ja luettavuutta lisäävistä piirteistä.[37] Varhaiset selkokielen ohjeet kohtasivat kritiikkiä 1990-luvulla, sillä ohjeissa korostuivat lähinnä kielen pintatason ilmiöt, esimerkiksi sanojen tai lauseiden pituus, kun taas monet tekstikokonaisuutta koskevat ilmiöt jäivät huomiotta (esimerkiksi puuttuvan sidosteisuuden vaikutus luettavuuteen). Wiiolainen mekaanisiin kielen pintatason ilmiöihin keskittyvä ohjeistus teki vähitellen tilaa täsmällisemmälle ja lingvistisesti perustellummalle selko-ohjeistukselle.[38]

Suomen selko-ohjeisiin haettiin myös kansainvälisiä malleja. 1990-luvulla kehitysvammajärjestö Inclusion Europe sekä kirjastoalan järjestö IFLA (International Federation of Library Association) julkaisivat kumpikin omat selkokirjoitusohjeensa, jotka käännettiin suomeksi. Ohjeet olivat melko yleisluontoiset, joten niiden katsottiin soveltuvan hyvin myös suomen kieleen.[39] Kielten erityispiirteitä ne eivät ottaneet huomioon, joten esimerkiksi suomen kielen melko vaativaan morfologiaan niistä

ei ollut apua. 2000-luvulla Selkokeskus teki tiivistä yhteistyötä Kotimaisten kielten keskuksen kanssa, minkä yhtenä tuloksena on selkokielen mittari, joka julkaistiin syksyllä 2018.

Selkokielen mittari on selkokielen asiantuntijoiden ja kielentutkijoiden apuväline tekstin selkokielisyyden arvioimiseen. Mittarissa kuvataan 106 tekstikriteeriä, jotka on jaettu taulukossa 6 esitettyihin kategorioihin.

Taulukko 6. *Selkokielen mittari.*

| | |
|---|---|
| **Teksti kokonaisuutena**<br>Yleisohjeet<br>Aiheen valinta ja sen käsittely<br>Informaation määrä<br>Tekstin sävy ja vuorovaikutus lukijan kanssa<br>Tekstin jäsentely<br>Tekstilajikriteerit | **Sanat**<br>Yleisohjeet<br>Sanojen selittäminen<br>Sanojen toisto ja niihin viittaaminen<br>Kuvallinen kieli<br>Luvut ja lyhenteet |
| **Kielen rakenteet**<br>Yleisohjeet<br>Sanojen taivutus ja johtaminen<br>Lause ja virkerakenteet | **Tekstin visuaalisuus**<br>Yleisohjeet<br>Rivitys ja palstoitus<br>Kirjasintyyppi ja -koko<br>Tausta ja värit<br>Kuvat |

Mittarin tavoitteena on nostaa esille selkosuomen erityispiirteet, jotka erottavat sen yleiskielestä. Selkokieli kuvataan suomen kielen muotona, joka eroaa muista kielimuodoista etenkin kahdella akselilla: kielen vaikeus–helppous ja lukijalle kohdentaminen – lukijaneutraalisuus. Näiden akseleiden nelikentässä selkokieli lukeutuu neljännekseen, jossa toteutuu sekä kielellinen helppous että tietylle lukijaryhmälle kohdennettu kieli.[40] On kysymys jatkumoista: Osa mittarin kriteereistä pätee mihin tahansa selkeään tekstiin, osa koskee ainoastaan selkotekstejä. Lisäksi kriteereissä kuvattuja piirteitä on esiinnyttävä selkotekstissä riittävästi. Tästä syystä selkokielen mittarissa arvioidaan kokonaisuuksia, ei vain yksittäisiä kielenpiirteitä.

Selkotekstin arvioiminen mittarin avulla vaatii lukijaryhmien tuntemista. Siksi kriteereinä on myös selkolukijaan ja hänen kielellisen todellisuutensa tuntemiseen viittaavia kohtia, esimerkiksi ”Aihetta käsitellään lukijan kannalta mielekkäästä näkökulmasta” ja ”Tekstin sävy ei ole liian opettavainen eikä lukijaa aliarvioiva”.

## SELKOKIELI, YLEISKIELI JA KÄÄNTÄMINEN

Selkokieltä voi pitää kielensisäisenä kääntämisenä, jossa kieltä ja sisältöä räätälöidään vastaanottajalle sopivaksi. Mukauttamisen tarve johtuu epäsymmetriasta kielellisesti eritasoisten osapuolten, kirjoittajan ja lukijan, välillä. Seuraavassa tuomme vertailuun yleiskielistä ja selkokielistä tekstiä ja osoitamme tekstilajeittain[41] esimerkinomaisesti joitakin kielimuotoja erottavia piirteitä. Tekstilajit ovat olennaisessa osassa myös käännöstyössä: kääntäjän on tunnettava sekä lähtö- että tulokielen tekstilajien konventioita saadakseen teksti toimimaan tarkoituksessaan myös käännettynä.[42] Samalla tavalla tekstintutkimuksellinen analyysimme tuo selko- ja yleiskielisten tekstien erojen lisäksi keskusteluun myös selkokielen sisällä tekstilajikohtaisia eroja kielimuodossa.

### *Informoivassa tekstissä rakenteiden selkeys korostuu*

Informoivat tekstit ovat olemassa välittääkseen tietoa. Selkokielisen ja yleiskielisen informoivan tekstin perustehtävä on sama, mutta selkotekstissä sisältö ja ilmaisutapa on valittu selkokieltä tarvitsevaa ihmistä ajatellen.[43] Selkoteksti saattaa kuitenkin käsitellä aiheita, jotka ovat lukijalle vaikeita tai uusia. Kompleksisten aiheiden ja abstraktien termien käsittely korostaa kielen rakenteiden helppouden merkitystä. Selkoteksti on suunniteltava niin, että se antaa lukijan keskittyä tekstin sisältämiin

käsitteisiin ja asioihin vähentämällä lukemisen aiheuttamaa kognitiivista kuormaa.

Selkokielen ja yleiskielen erot näkyvät muun muassa tekstin koheesiossa eli niissä keinoissa, joilla tekstistä muodostuu yhtenäinen kokonaisuus. Yksi tapa analysoida tekstin kokonaisrakennetta ja koheesiota on tarkastella informaation ja teeman[44] kuljetusta tekstissä. Tematiikan erot onkin nostettu yhdeksi selkokielisen ja yleiskielisen tekstin eroksi.[45] Tematiikan näkökulmasta lause muodostaa viestin, joka kertoo jostakin (teema) jotakin (reema).[46] Näin analysoituina teksteissä on erotettavissa myös erilaisia teemankulun kuvioita eli tapoja, joilla virkkeisiin valitaan teema niin, että se perustuu edeltävään tekstiin.[47]

Selkotekstin ja yleiskielisen tekstin erot näkyvät selkotekstin selkeämpinä teemankulun kuvioina.[48] Seuraavassa esimerkissä esittelemme yhden teemankulkutyypin, pysyvän teemankuljetuksen. Esimerkki on Kelan selkokielisestä esitteestä, jossa kerrotaan eläke-eduista (teemat kursivoitu):

> Lapsikorotus
> Jos olet eläkkeellä ja kotonasi asuu alle 16-vuotias lapsi, voit hakea Kelasta lapsikorotusta. *Sitä* saa omista ja puolison lapsista.
>
> *Lapsikorotus* on 21,93 e/kk lasta kohden. *Siitä* ei mene veroa. Saat lapsikorotusta myös omasta muualla asuvasta lapsesta, jos huolehdit hänen toimeentulostaan vähintään elatustuen määrän (158,74 e/kk).
>
> *Lapsikorotuksen* voit saada, vaikka et saisi kansaneläkettä.[49]

Esimerkissä *lapsikorotus* sekä samaan viittaavat pronominit *sitä* ja *siitä* ovat teemoja, koska ne ovat virkkeissä asia, josta

kerrotaan jotakin. Tässä teemat ovat verbiä edeltäviä nomineja, jotka motivoituvat otsikosta ”Lapsikorotus” sekä kappaleen ensimmäisen virkkeen reemasta, jossa tukimuoto esitellään. Nämä teemat muodostavat pysyvän teemankuljetuksen kuvion. Yleiskielessäkin käytetään pysyvää teemankuljetusta, mutta vaihtelua saatettaisiin hakea viittaamalla samaan asiaan yläkäsitteellä. Näin tehtiin esimerkiksi Kelan aiemmin julkaisemissa yleiskielisissä esitteissä, joissa puhuttaessa vammaistuesta siihen viitattiin sanoilla *vammaistuki ja hoitotuki, tuki* ja *vammaisetuudet*. Kuten esimerkki osoittaa, selkokielisessä tietotekstissä teemankuljetus on läpinäkyvämpää kuin yleiskielisissä.[50] Läpinäkyvä teemankuljetus auttaa lukijaa hahmottamaan tekstiä ja myös sen merkityssuhteita, mikä on ensiarvoisen tärkeää informoivassa tekstissä.

### *Selkouutinen vai uutinen?*

Uutista voidaan pitää prototyyppisenä mediatekstien tekstilajina.[51] Uutinen kertoo uutta ja tärkeää tietoa asiasta, joka on yleisesti kiinnostava ja joka on tapahtunut tai josta on saatu tietoa äskettäin.[52] Uutisen rakennetta on kuvattu esimerkiksi kärjellään seisovan kolmion mallilla, joka korostaa esittämisjärjestystä: olennaisimmista tiedoista edetään kohti vähemmän kiinnostavia ja taustoittavia.[53] Myös selkokielessä uutinen on ollut alusta lähtien yksi keskeisistä tekstilajeista.[54]

Seuraavaksi tarkastelemme selkokieltä uutisteksteissä vertaamalla Ylen yleiskielistä uutista (verkkoteksti) ja selkokielistä uutista (radio- ja verkkoteksti) (ks. taulukko 7).

Yle Uutiset selkosuomeksi -lähetyksessä käytetään lähteinä Ylen uutistuotantoa, joten samankaltaisuus esittämisjärjestyksessä ja valituissa yksityiskohdissa ei ole yllättävää. Selkouutisten tekijä tutustuu aiheeseen kuitenkin useimmiten Ylen monien eri uutisten kautta, joten kysymyksessä on pikemminkin lähteiden käyttö kuin suora mukautus lähtötekstistä.

Taulukko 7. *Uutinen yleiskielellä ja selkokielellä esitettynä.*

| Yleiskieli<br>Yle Uutiset 17.10.2016 | Selkokieli<br>Yle Uutiset selkosuomeksi 17.10.2016 |
|---|---|
| **Taistelu Isisin viimeisestä linnakkeesta Irakissa on alkanut**<br>Irakin armeijan joukot ovat käynnistäneet maahyökkäyksen Mosulin kaupungin vapauttamiseksi.<br>Yhdysvaltain johtama liittouma tukee hyökkäystä.<br>Jihadistijärjestö Isis valtasi Mosulin Irakin toiseksi suurimman kaupungin kesäkuussa 2014.<br>Se on järjestön viimeinen merkittävä linnake Irakissa.<br>Maajoukkojen hyökkäystä ovat edeltäneet Mosulin ja sen ympäristön pommitukset, joita Yhdysvallat, Ranska ja Britannia kiihdyttivät lokakuussa.<br>Kansainvälisen liittouman lentokoneet ovat tehneet noin 300 000 ilmaiskua Irakissa ja Syyriassa vuodesta 2014 lähtien. Yhdysvaltain koneet ovat vastanneet 80 prosentista iskuista. | **Taistelu Mosulista alkoi**<br>Irakin armeija on aloittanut hyökkäyksen Mosulin kaupunkiin. Irak haluaa vapauttaa kaupungin terroristijärjestö Isisin vallasta.<br>USA:n sotilaslentokoneet tukevat Irakin armeijaa ja kurdisotilaita.<br>Isisin terroristit ottivat vallan Mosulissa 2 vuotta sitten. |

Jo otsikosta huomaa, että uutisten fokus näyttää eroavan. Yleiskielisessä uutisessa kielellisillä valinnoilla tuodaan viittaus konfliktin mahdolliseen päättymiseen ja toisaalta samalla aiempiin tapahtumiin adjektiivilla *viimeinen*; on siis ollut muitakin linnakkeita eli hallinnassa olleita kaupunkeja. Keskeinen sanoma tuntuisi siten olevan koko Irakin sodan mahdollinen päättyminen. Selkouutisessa otsikko on lakonisempi: Taistelu Mosulista alkoi. Otsikkotasolla selkouutisessa ei vielä ainakaan viitata sodan vaiheeseen tai mahdolliseen lopputulokseen vaan raportoidaan vain alkaneesta taistelusta.

Yleiskielisen uutisen aloitusvirke *Irakin armeijan joukot ovat käynnistäneet maahyökkäyksen Mosulin kaupungin vapauttamiseksi* on jaettu selkouutisessa kahteen osaan: ensimmäinen kertoo, mitä on tapahtunut, ja toinen taustoittaa ja perustelee tapahtunutta. Selkouutisen alku on siis esittelevämpi. Tällainen käsittelytapa uutisessa vaikuttaa välitettyyn informaatioon mutta myös uutisen rakenteeseen, joka ei näin välttämättä noudata perinteistä uutisen kärjellään seisovan kolmion mallia.[55]

Selkouutisessa lauseiden subjektit ovat yksinkertaisempia. Yksinkertaisuus näkyy konkretiassa ja myös lausekkeiden pituudessa: *Yhdysvaltain armeijan joukot – Yhdysvaltain armeija*; *Yhdysvaltain johtama liittouma – USA:n sotilaslentokoneet*; *Jihadistijärjestö Isis – Isisin terroristit*. Selkotekstille tyypillisesti selkouutisessa on siis abstraktiotasoltaan konkreettisempia tekijöitä.[56] Yleiskielisen uutisen *Yhdysvaltain johtama liittouma*, joka on leipätekstin abstraktein ja rakenteellisesti vaikein, on selkouutisessa yksinkertaistettu ja konkretisoitu näkymäksi taistelukentällä eli lentokoneiksi.

Vaikka selkouutisella ja yleiskielisellä uutisella on kielen tasolla selviä eroja ja osin myös uutisen fokus voidaan tulkita erilaiseksi, molemmat edustavat mediatekstejä, sillä niiden funktio on yhtäläinen. Selkokielistäminen muistuttaa kääntämistä tilanteissa, joissa lähtö- ja tulokielen tekstilajikonventiot tai kielet itsessään eroavat toisistaan paljon. Myös kääntäjän tehtävä voi olla muokata tekstiä lukijoille sopivaksi, esimerkiksi purkaa virkkeen alkuun kasautuvia määriteketjuja, suosia verbejä ja ylipäätään sopeuttaa uutista tyylillisesti suomalaiseen uutismaisemaan.[57] Samalla tapa selkouutinen on muutettava lukijoilleen sopivaksi, jotta viesti välittyy.

### *Kaunokirjallisuudessa elämys on etusijalla*

Selkokirjallisuuden on tarkoitus avata kirja niille, jotka eivät muuten sitä avaisi. Kaunokirjallisuuden selkomukauttaminen

on kuitenkin vaativaa, koska sen tavoitteena ei ole vain tiedon välittäminen vaan myös kaunokirjallinen elämys. Kaunokirjallisissa teksteissä vedotaan usein lukijan tunteisiin esimerkiksi kuvallisella ja joskus epätavallisellakin kielenkäytöllä. Selkokielen pyrkimys yksiselitteisyyteen ja konkreettisuuteen voi olla näiden tekstilajivaatimusten kanssa ristiriidassa.[58] Toisaalta selkokirjoittajan onneksi myös tunnelma ja tarinankerronta kuljettavat lukijaa; ne pitävät motivaatiota yllä ja auttavat pienten ymmärrysvaikeuksien yli.

Selkokielisessä kaunokirjallisuudessa on karsittava lähtötekstin yksityiskohtia. Teksti ei kuitenkaan saa latistua pelkäksi juoniselostukseksi, vaan siinä on oltava myös kuvausta, joka auttaa lukijaa ymmärtämään tapahtumia, tilanteita ja henkilöhahmoja syvällisemmin.[59] Esimerkiksi Tuomas Kyrön romaanin *Mielensäpahoittaja* (2010) selkoversioon (2017) on karsimisesta huolimatta jätetty kuvausta:

**Yleiskieli**:
Kyllä minä niin mieleni pahoitin, kun lääkäri sanoi, että kunto on ikäisekseni rautainen. Hänen teoriansa oli, että tekemäni 25 kilometrin hiihtolenkit pitävät ukon kunnossa, jolleivät ehdi ensin tappamaan. Hän kertoi, että jos rupeaisin vain istumaan sohvalla ja odottelemaan, niin pian olisi viikatemies selän takana.

En hiihdä terveyden takia, hiihdän siksi, että metsässä on kaunista ja kun ihminen hikoilee, se ei kauheasti ajattele.

**Selkokieli**:
Kyllä minä niin mieleni pahoitin, kun lääkäri sanoi, että minulla on rautainen kunto tämän ikäiseksi. Hän oli sitä mieltä, että 25 kilometrin hiihtolenkit pitävät minut hyvässä kunnossa. Tai sitten aiheuttavat kuoleman. En

minä hiihdä terveyden takia. Hiihdän siksi, että metsässä on kaunista.[60]

Alkuperäistekstin kuvailusta on karsittu pois viittaukset sohvalla istumiseen, viikatemieheen selän takana sekä hikoilun vaikutus ajattelemiseen. Sen sijaan mukauttaja on säilyttänyt lukijaa mahdollisesti huvittavat ja ehkä yllättävätkin ristiriitaisuudet kuten sen, että lääkärin toteama hyvä kunto pahoittaa päähenkilön mielen ja lisäksi pitävät hänet kunnossa tai sitten aiheuttavat kuoleman. Karsimisesta huolimatta lukija saa elävän kuvan päähenkilöstä ja hänen mielenlaadustaan. Mukauttaja tekee kielellisiä valintoja lukijan puolesta ja hänen lukukokemustaan parantamaan, tai oikeastaan, jotta se ylipäätään olisi mahdollinen. Selkomukauttamisen ero kielestä toiseen kääntämiseen on suuri.[61] Vaikka kääntäjä niin ikään tekee käännöksellään kirjan lukemisen mahdolliseksi uusille yleisöille, hänellä ei ole samanlaista karsimiseen liittyvää valtaa eikä myöskään vastuuta lukijan ymmärtämisestä.

Selkokielelle mukauttaminen muuttaa usein lähtötekstin nominaalilausekkeita lyhyemmiksi, ja niitä myös muutetaan omiksi lauseikseen. Havainnollisuutta lisätään korvaamalla abstrakteja käsitteitä konkreettisemmilla. Lisäksi voidaan lisätä lauseita, joilla merkitystä selitetään.[62] Hyvä esimerkki tästä on Reijo Mäen dekkarissa *Pimeyden tango* (1997), jonka selkoversiossa (2015) on selittävä lisälause:

**Yleiskieli**:
Samassa ovesta ilmestyi Jussi Vareksen odottama pariskunta: tummakulmainen noin nelikymppinen mies ja vaalea, tyylikäs naisihminen, joka näytti tulevan suoraan kampaamon jakkaralta. Pari otti suunnan kohti pitkää sohvaa ja asettui ikkunan ääreen.

Jussi Vares veti syvään henkeä ja ryhdistäytyi vaistomaisesti. Herrasväki oli siis edelleenkin paikalla. Hyvä niin. Nyt Vares voisi kaikessa rauhassa tarkkailla herra Risto Rautasen uudempia edesottamuksia.

Risto Rautanen asettui tyylilleen uskollisena tiukasti kiinni naisen kupeeseen. Rautanen katsoi rouva Kaarina Vehmasta vakavasti silmiin. Hän laski kätensä naisen olkapäälle. Ele ei kuitenkaan ollut mitenkään tunkeileva.

**Selkokieli**:
Samassa ovesta ilmestyi pariskunta, jota Jussi Vares oli odottanut. Tumma noin nelikymppinen mies ja vaalea, tyylikäs nainen. Pari asettui mukavasti sohvaan ikkunan ääreen.

Mies oli Risto Rautanen, ja tyylikäs nainen oli rouva Vehmanen, hän ei tosin ollut Risto Rautasen rouva.

Lainaus on romaanin ensimmäisestä kohtauksesta, jossa esitellään päähenkilö Jussi Vares yksityisetsivänä, joka odottaa pariskuntaa kapakassa. Alkuperäistekstissä odotetut henkilöt tulevat paikalle ja heidän nimensä – eri sukunimensä – tulevat esiin kerronnan kautta ilman kommentointia. Kehys eli yksityisetsivä paikalla, kapakka sekä rouva ja herra eri sukunimillä ovat alkuperäisteoksessa riittävät vihjeet lukijalle epäillä avioliiton ulkopuolista suhdetta. Selkoversioon on kuitenkin nimien perään lisätty vielä selventävä lause *hän ei tosin ollut Risto Rautasen rouva* siltä varalta, että muut annetut vihjeet eivät ole vielä yhdistyneet täksi tiedoksi lukijan mielessä. Selitys on tehty taitavasti; se soljuu ohimennen kommenttina mutta on kontekstissa tulkinnalle olennainen monelle selkolukijalle. Vihjeiden ja selitysten kirjoittaminen tarinan lomaan, esimerkiksi

dekkarissa, onkin vaativaa. Selkokielisessäkin dekkarissa on jätettävä lukijalle tunne omasta oivalluksesta ja kenties hieman etsivänä olosta.

## LOPUKSI

Selkokieltä on Suomessa kehitetty jo lähes neljäkymmentä vuotta. Kehitystyötä ja teorianmuodostusta on tehty ennen kaikkea kolmannella sektorilla, jossa päätoimijana on ollut Selkokeskus. Pitkä kokemus selkokielestä ja tiivis yhteys erilaisiin selkokieltä tarvitseviin ihmisiin on ollut Suomen selkotoiminnan etu. Ongelma sen sijaan on hyvin vähäinen selkokielen tutkimus. Toistaiseksi ei ole riittävästi tutkimusta esimerkiksi siitä, miten erilaiset lukijat voivat tulkita ja ymmärtää tekstiä sekä miten kirjoittajan taustaoletukset lukijasta näkyvät tekstissä.

Tässä luvussa olemme kuvanneet selkokielen periaatteita ja teoreettista taustaa sekä valottaneet yleiskielen ja selkokielen erojen avulla niitä muutosprosesseja, joiden arkkitehtina selkokirjoittaja toimii. Toivomme, että esimerkkien kautta lukija saa kuvan selkokirjoittamisen eri piirteistä, esimerkiksi teemankuljetuksesta selkokielisessä informoivassa tekstissä, selkouutisen lauserakenteista ja sanaston valinnasta kaunokirjallisuudessa. Pohdimme tekstilajiajattelun kautta selkotekstien suhdetta alkuperäisiin teksteihin sekä vertautuvuutta yleiskielisiin saman genren teksteihin. Pyrimme myös osoittamaan, että selkokieli on ilmaisuvoimainen kielimuoto, joka toimii erilaisissa ympäristöissä ja jolle on tarvetta kaikissa konteksteissa.

Loimme myös katsauksen ajankohtaiseen saavutettavuuskeskusteluun, johon pyrimme ankkuroimaan kielen ymmärrettävyyden ja kognitiivisen saavutettavuuden. Viime aikoina etenkin tekninen saavutettavuus on edennyt sekä lainsäädännössä että käytännön sovelluksissa nopeasti, kun taas sisältöjen ja kielen saavutettavuus on jäänyt sivummalle. Kielen

ymmärrettävyyden näkökulma on saavutettavuuskeskustelussa kuitenkin keskeinen, sillä kieli on myös vallankäyttöä ja potentiaalinen syrjäyttämisen väline. Toivomme, että tämä luku kannustaa hyödyntämään selkokielen tarjoamia ratkaisuja moniin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Selkokieli voi lieventää kansalaisten digisyrjäytymisen riskiä sekä tukea vanhusten ja vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää ja maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen.

## 13. SELKOKIELI SAAVUTETTAVAN VIESTINNÄN VÄLINEENÄ

1. Leskelä 2019; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015; Kulkki-Nieminen 2010; Virtanen 2009; Leskelä & Virtanen 2006.
2. Kognitiivisilla taidoilla tarkoitetaan kaikkia ihmisen tiedon omaksumiseen ja käsittelyyn liittyviä prosesseja.
3. Sainio 2000; Leskelä & Virtanen 2006; Virtanen 2009; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015; Leskelä 2015; 2019.
4. Koska selkokielestä on hyvin vähän varsinkin lingvististä tutkimustietoa, viittaamme myös alan oppaisiin ja käsikirjoihin, joissa selkokieltä kuvataan.
5. Leskelä 2019, 103–104; Virtanen 2009, 112–118; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015, 30–32; Bredel & Maaß 2015, 45–54.
6. Vrt. Bredel & Maaß 2015; Bock 2019.
7. Leskelä & Lindholm 2012, 280–281.
8. Selkokeskus 2019.
9. Selkokirjallisuudelle tunnuksen myöntää Selkokeskuksen yhteydessä toimiva selkokirjatyöryhmä.
10. Verkkosivuille Selkokeskus myön-

tää tunnuksen yhdessä Papunet-verkkopalvelun kanssa.

11. Esim. Leskelä 2019; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015; Virtanen 2009.
12. Leskelä 2006a; 2006b; Kartio 2009; Leskelä & Lindholm 2012.
13. Selkokielestä ja kognitiivisesta saavutettavuudessa verkkoympäristöissä ks. Papunet.
14. Leskelä 2019, 53–70.
15. Mt., 47.
16. Vrt. esim. WCAG 2.1 -ohjeistus: Web Content Accessibility Guidelines.
17. Selkokielen mittari, ks. Selkokeskus 2018.
18. Esimerkiksi LIX-kaava (Lix.se).
19. Leskelä 2019, 87–88.
20. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019).
21. Vinni 1998.
22. Kulkki-Nieminen 2010.
23. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015.
24. Kulkki-Nieminen 2010, 61–69.
25. Kulkki-Nieminen & Leskelä 2012, 549–550.
26. Rekisteristä ks. esim. Shore & Mäntynen 2006, 38.
27. Esim. Rahtu 2010, 22–25.
28. Bredel & Maaß 2016, 74; Bock 2019, 34–39.
29. Vanhatalo & Tissari 2017.
30. Leskelä 2019, 142–150.
31. Mt.; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015; Virtanen 2009.
32. Kehitysvammaisten lukijoiden muistin ongelmista ks. esim. Merrill & Jackson 1992; Leiwo 1990, 15–18.
33. Numminen 2006, 33–36.
34. Vrt. Bredel & Maaß 2015; Virtanen 2009.
35. Tekstinulkoisista kriteereistä ks. esim. Itkonen 2006.
36. Leskelä 2019, 196–210.
37. Rajala & Virtanen 1986, 32–33; Rajala 1990, 23–25.
38. Leskelä 2019, 83–90, 111–112.
39. Sainio 2000, 7–9.
40. Leskelä 2019, 94.
41. Tekstilajeista ks. esim. Heikkinen ym. 2012.
42. Rahtu 2010, 22–23.
43. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015, 98–99.
44. Informaation- ja teemankulun käsitteistä ja käsittelystä kielitieteessä esim. Halliday 2004, 93–94; Shore 2008; vrt. esim. ISK 2004, 1308; Karlsson 2006, 244–246.
45. Kulkki-Nieminen 2010; ks. myös Uotila 2012.
46. Virkkeen teema on määritelty joskus yksinkertaistaen verbin edellä olevaksi nominaalilaukseeksi, ja reema loppuosaksi virkettä, mutta kysymys on pikemminkin siitä, miten ympäröivä teksti vaikuttaa virkkeen sisäiseen rakenteeseen ja sanajärjestykseen (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1995, 298–311; ISK 2004, 1306–1331; vrt. esim. Shore 2008, 38–39).
47. Ks. esim. Daneš 1974, 106–128; ks. myös Shore 2008, 39–40; vrt. ISK 2004, 1309.
48. Kulkki-Nieminen 2010, 180–182.
49. Kela 2019, 8. Tilan säästämiseksi esimerkkiä ei ole tässä rivitetty selkokielen periaatteiden mukaisesti kuten lähteessä.
50. Kulkki-Nieminen 2010, 180–182.
51. Ks. esim. Bell 1991, 1.
52. Kuutti 2006, 242; myös esim. van Dijk 1988, 4.
53. Ks. esim. Bruun ym. 1989, 52–56.
54. Ks. esim. Virtanen & Österlund

2006; Seppä 2006; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015.
55. Kulkki-Nieminen 2010, 124, 170–173.
56. Mt., 125–127.
57. Vehmas-Lehto 2010, 46–48.
58. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015, 137–139.
59. Sainio 2006; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015, 152–153.
60. Kyrö 2017. Selkokieliset esimerkit eivät kirjoituksessamme noudata selkokielen periaatteiden mukaista rivitystä, koska se ei tarkastelus-samme ole keskiössä.
61. Sainio 2006, 149–151.
62. Kulkki-Nieminen 2010, 126.